

De Tamboers en Pijpers van het Korps Mariniers

Door: SGTMARNALG Ed Oosterom
Instructeur tamboers
Tamboers en Pijpers Korps Mariniers

Ontstaan en oorsprong van de combinatie tamboers en pijpers:

De beroemde Zwitserse infanterie in de 15^e eeuw was de eerste militaire eenheid die de combinatie trom en pijperfluit in militair verband toepaste. Doordat Zwitserse huurlingen dienst namen in andere legers, werd deze combinatie over Europa verspreid.

Bij het schrijven van deze bijdrage heb ik gemeend er vanuit te kunnen gaan dat velen van u (op zijn minst summier) bekend zijn met de oorsprong en het ontstaan van de militaire muziek in het algemeen. Mede hierom zal ik mij in mijn bijdrage beperken tot de geschiedenis en hedendaagse activiteiten van de Tamboers en Pijpers van het Korps Mariniers in het bijzonder. De bijdrage bestaat uit drie delen; deel één handelend over het ontstaan tot en met de tweede wereldoorlog en deel twee en drie over de periode 1945 tot de dag van vandaag.

De eerste tamboers bij het Korps Mariniers

Mijn verhaal begint daarom op 10 december 1665, de datum van oprichting van het Korps Mariniers.

Tegelijkertijd traden ook de eerste tamboers in dienst.

In 1667 ondernam de vloot onder commando van admiraal de Ruyter de beroemde tocht naar Chatham.

De vloot voer de rivier de "Theems" op tot in de marinehaven van Chatham. Acht grote oorlogsschepen werden vernietigd, het vlaggenschip "Royal Charles" werd geënterd en als oorlogsbuit meegenomen naar Nederland. Over het algemeen wordt dit gezien als de eerste grote actie waarbij het "Regiment de marine" (zoals het korps toen nog werd genoemd) werd ingezet. Mede door de inzet van goed getrainde en gedisciplineerde "zeesoldaten" werd de operatie een succes.

Aangezien er nog geen moderne verbindingsmiddelen voorhanden waren, zijn het ondermeer de tamboers geweest die zorg moesten dragen voor het doorgeven van de gevechtorders. Destijds was de tamboer met zijn trom het belangrijkste communicatiemiddel voor commandanten aan boord en te velde.

Aan boord was de plaats van de tamboer vóór de mast. Naast de gevechtssignalen sloeg hij daar ook signalen ten behoeve van de geschutexercitie en het behandelen van de zeilen.

Hoewel we destijds ook al eens pijpers aan boord zagen, waren deze toen nog niet in dienst van het voornoemde regiment. Zij waren er meestal ter vermaak van de bemanning en in persoonlijke dienst van de commandant.

De pijpers doen hun intrede

In 1699 werden, op last van stadhouder Willem 3, pijpers toegevoegd aan het Korps Mariniers.

Men had ontdekt dat ook de hoge, schrille tonen van de fluit goed hoorbaar bleven tijdens de hectiek van het gevecht.

De pijpers kregen drie fluiten in verschillende stemming. De grootste fluit, in A stemming, werd gebruikt voor het spelen van treurmuziek, de fluit in Des voor het spelen van signalen en marsmuziek en de fluit in C was voor het vertier.



Pijper Jacobus Hermanus Post (1924)
Foto: Mariniersmuseum Rotterdam

De drie fluiten werden bij elkaar gebonden met een stuk touw of een lederen veter. Op deze manier kon men de fluiten aan de broek binden, om ze zo altijd paraat te hebben. Hier komt ook het woord “fluitenbos” vandaan (de fluiten werden bijeengebonden tot een “bos fluiten”). Later ging men over tot het gebruik van een (messing) koker om de fluiten in te bewaren. Bij de Tamboers en Pijpers worden ook deze kokers “fluitenbos” genoemd. De kokers worden door de pijpers nog steeds gedragen bij het galatenu.

N.B: Ook bij de Landstrijdkrachten werd gebruik gemaakt van pijpers. Echter in 1819 werd de pijperfluit vervangen door de signaalhoorn in Bes, de Es stemming was voor gebruik bij de bereden wapens.

De signaalhoorn

Binnen de Marine zien we de eerste “trompet” eind 18^e eeuw zijn intrede doen. Toen al was het zo dat de “trompetter” ook de trom moest kunnen slaan, de benaming voor deze man was dan ook “Tamboer”.

Ook tegenwoordig is het nog zo dat én de tamboer én de pijper beide de signaalhoorn bespelen.



Tamboer of Pijper, dienst doende als hoornblazer 1925- 1940
Foto: Mariniersmuseum Rotterdam

Wanneer men (individueel) dienst doet als hoornblazer, valt voor een buitenstaander niet te zien of de hoornblazer een tamboer óf een pijper is. Binnen de Koninklijke Marine wordt deze persoon daarom, hoe dan ook, steeds aangesproken met “Tamboer”.

Binnen de vloot en het Korps Mariniers zijn de bijnamen voor de tamboer en de pijper respectievelijk “Thijs” en “Piet”.

In vroeger tijden kon men er vanuit gaan dat, overal waar marineschepen of marinierseenheden aanwezig waren, daar ook tamboers en pijpers waren. Waar men tegenwoordig aan boord veelal gebruik maakt van de scheepsomroep en andere communicatiemiddelen, was daar vroeger de tamboer of pijper met zijn signaalhoorn (*1).

Tot begin jaren negentig van de vorige eeuw was er een tamboer of pijper als hoornblazer geplaatst aan boord van het vlaggenschip van het eskader. Naast het verzorgen van ceremonieel vervulden zij diverse neventaken aan boord.

(*1): **Tot medio zeventiger jaren kende men bij de vloot ook het “brevet” hoornblazer. Matrozen konden worden opgeleid in het spelen op de signaalhoorn om vervolgens, wanneer nodig, ingezet te worden als hoornblazer. Zij waren herkenbaar aan een zgn. brevet-onderscheidingsteken, zijnde een roodkleurige signaalhoorn op een donkerblauwe ondergrond. De opleiding vond plaats in Vlissingen onder leiding van een instructeur van de Tamboers en Pijpers.**



Pijper de Potter (foto vermoedelijk genomen tussen 1934 en 1937)
Foto: Mariniersmuseum Rotterdam

De signalen

Het aantal signalen groeide gestaag en het was dus zaak dat de eenheden goed geoefend werden in het onmiddellijk opvolgen daarvan. Vele uren bracht men dan ook door op het exercitieveld en aan boord teneinde snel en doelmatig op de signalen te kunnen reageren.

In deze tijd moest een signaal worden gezien als een directe order. Het niet opvolgen hiervan werd dan ook streng bestraft.

Goed getrainde eenheden waren zelfs in staat om te horen of de eigen tamboer, of de tamboer van een andere eenheid het signaal sloeg. Iedere compagnie kende de karakteristieke slag van zijn eigen tamboer.

Een sprekend voorbeeld hiervan is het gebruik van de, voor veel mensen bekende, dienstmarsen 1 t/m 4.

Oorspronkelijk waren dit signalen voor respectievelijk de eerste, tweede, derde en vierde compagnie.

In die tijd hadden veel eenheden (veelal vernoemd naar hun commandant) een eigen signaal of mars ("deuntien").

Enkele van deze signalen vinden we nog terug in de huidige voorschriften, in mijn volgende bijdrage meer hierover.

De tamboer marcheerde altijd aan het hoofd van de troep, vlakbij de commandant. Door het geluid van zijn trom kon men de weg niet kwijtraken.

Vanwege de onmisbaarheid waren de tamboer en zijn trom extra goed beveiligd om deze niet in handen van de vijand te laten vallen. Niet alleen vanwege het verlies van de trom als verbindingsmiddel, de tamboer zou ook gedwongen kunnen worden tot verraad van de signalen.

Op deze manier zou de vijand de strijd in zijn voordeel kunnen beslechten.

Bovenstaande is ook de reden geweest dat het tot 1728 heeft geduurd eer de signalen in een soort "trommeltaal" werden genoteerd.

Pas in 1814, bij het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden, heeft de Amsterdamse musicus Jacob Rauscher, in opdracht van Koning Willem 1, signalen en marsen in muziekschrift genoteerd.

Veel van deze eerste signalen haalde hij uit Franse geschriften daterend uit 1803. Eén van de voorbeelden hiervan is de "Reveille". Deze wordt nog steeds uitgevoerd door de Tamboers en Pijpers. Tijdens een demonstratie laat ik de reveille vaak uitvoeren, mede als voorbeeld van het gebruik van de open roffel met accenten. Ook vele andere, door Rauscher genoteerde marsen en signalen worden nog steeds uitgevoerd.

Door de officiële vastlegging kwam er een einde aan het gebruik waarbij afzonderlijke eenheden hun eigen "deuntien" gebruikten.

In 1900 verscheen pas het eerste eigen "Reglement voor de Tamboers- en Pijperschool".

Signalen voor verschillende doeleinden

Het zou, mede gezien de beschikbare ruimte, te ver voeren om alle signalen zoals gebruikt in het verleden en heden hier te noteren. Toch wil ik u enkele signalen niet onthouden.

In het algemeen kunnen we de signalen zoals gespeeld door de Tamboers en Pijpers onderscheiden in drie categorieën: algemene signalen (bij inrichtingen der Zeemacht en aan boord van Hr.Ms. Schepen), gevechtssignalen en ceremoniële signalen.

Enkele voorbeelden hiervan zijn:

Algemene signalen:

Naam v/h signaal:	betekenis v/h signaal:
• “Algemene mars”	aanvang werkzaamheden.
• “Appél voor de gestraften”	zij die zijn gestraft met licht arrest aantreden
• “De olieman”	personeel ingedeeld bij “olielaadrol” (*3) op post komen.
• “Appél voor de kerkgangers”	Aanvang van de kerkdienst.

Gevechtssignalen:

Naam v/h signaal:	betekenis v/h signaal:
• “Aanroepen van cavalerie”	personeel ingedeeld bij de vuurleiding van de hoofdbatterij op post komen.
• “Er komt een vogel gevlogen”	personeel ingedeeld bij de vlieg (tuig)rol op post komen.
• “Karretje langs de zandweg”	personeel ingedeeld bij de munitieaanvoer van de hoofdbatterij op post komen.
• “Oranje boven”	personeel ingedeeld bij de luchtdoelbatterij, vuurleiding en munitieaanvoer op post komen.

Ceremoniële signalen:

Naam v/h signaal:	betekenis v/h signaal:
• “Al is ons prinsje”	paraderen, iedereen op post cf. paradeerrol.
• “De jagers van van Dam”	personeel ingedeeld bij saluutrol op post komen.
• “Stil”	stille in acht nemen, veelal tevens front maken.
• “Vuren”	het afgeven van saluutschoten aanvangen.

Zoals eerder vermeld betreft het voorgaande een selectie van enkele signalen uit de categorieën.

Voor uw beeldvorming; In het “voorschrift signalen en muziekmarsen”, zoals dat tot enkele jaren geleden gehanteerd is, staan veertien signalen voor trom en fluit en drieënzeventig signalen voor de hoorn.(*3)

Tegenwoordig zijn veel van de nog door ons gebruikte signalen opgenomen in de zgn. “Defensie publicatie 20-10” betreffende het ceremonieel en protocol bij de krijgsmacht. Hierin zijn ook de signalen opgenomen die nog in gebruik zijn bij de overige krijgsmachtdelen.

(*2): Een “rol” is een lijst van personen en de procedures waarbij zij ingedeeld zijn.

Aan boord van Hr.Ms. schepen wordt aan iedere opvarende een zgn. “rolkaart” uitgereikt. Hierin kan de opvarende zijn of haar plaatsing/ functie tijdens de diverse “rollen” terugvinden.

(*3): In het oude (niet meer van toepassing zijnde) “Voorschrift betreffende de signalen en muziekmarsen” van de Koninklijke Marine staan o.a. ook de signalen op de zgn. “bootsmansfluit”.

Deze fluit kenmerkt zich door hoge schrille tonen en vindt men terug bij diverse marines over de hele wereld. Ook voor deze fluit stonden tweënvijftig signalen genoteerd. Bij de K.M. wordt deze fluit bespeeld door de kwartiermeester, bootzman of schipper. De nog gebruikte signalen vinden we tegenwoordig terug in het “handboek zeemanschap” het opleidingsdocument voor de zgn. nautische dienst.

Techniek van de tamboers

Als eerste wil ik hier graag een veel gehoorde “vergissing” ontcrachten:

Wanneer men spreekt over “het Marinierssysteem” gebruikt men een onjuiste aanduiding die in de loop der jaren (na de tweede wereldoorlog) is ontstaan. Wanneer we de geschiedenis bekijken is deze vergissing echter wel te verklaren.

Voor wat betreft de door ons gebruikte techniek spreek ik zelf liever van de traditionele of oud- Hollandse trommeltechniek en wel hierom:

Voor de tweede wereldoorlog gebruikten alle tamboers van de Nederlandse krijgsmacht dezelfde technieken.

Zo moest er geslagen worden en niet anders, er waren wat dat betreft dus geen verschillen in de uitvoering door tamboers van het Korps Mariniers en tamboers van de Landstrijdkrachten.



Tamboers op de Harskamp, vermoedelijk in 1934
Foto: Mariniersmuseum Rotterdam

De verschillen in uitvoering en speelwijze zijn ontstaan na 1945. Het Korps Mariniers ging verder met het opleiden van beroepstamboers terwijl de Landstrijdkrachten gingen werken met dienstplichtige tamboers.

Al snel kwam men tot de conclusie dat de traditionele manier van trommelen niet was aan te leren in een, relatief korte, dienstplichtige periode. Men ging dus zoeken naar een vereenvoudigd systeem. Na enige ontwikkeling is dit later bekend geworden als het zgn. "Teesink"-systeem (vernoemd naar de adjudant-onderofficier Teesink van de Koninklijke Landmacht) of "om en om"-systeem.

In mijn volgende bijdrage zal ik terugkomen op de vaktechnische aspecten van het bovenstaande verhaal.

Uniformering

Omdat de tamboer altijd goed herkenbaar moest zijn werd zijn uniform fraaiër uitgedost dan dat van de andere Mariniers of soldaten. Zo werden galons aangebracht op kraag en mouwen. De zwaluwnesten en klaverbladen werden gebruikt in de 18^e eeuw. De zwaluwnesten werden gegeven aan de tamboers, pijpers en hoornblazers.

Klaverbladen zijn van oudsher aanduiding geweest voor de muzikanten.

Tot op de dag van vandaag onderscheiden de Tamboers en Pijpers zich door de goudkleurige bies op de ondermouw van het daags tenue. Ook op het galatenue vindt men deze bies, echter dan nog in het authentieke geel voor korporaals en manschappen en goudkleurig voor sergeanten en hoger.

De oorsprong van dit onderscheidingsteken gaat terug tot het tijdperk van Napoleon. Overigens vinden we dezelfde bies terug op het uniform van de "Buglers" van de Britse Royal Marines.

De Tamboers en Pijpers gebruiken verschillende tenues, passend en voorgeschreven bij diverse werkzaamheden.



Tamboer Beekmans, Van Ghentkazerne 1957
Foto: Koninklijke Marine

Hieronder een opsomming van diverse door ons gebruikte tenues met daarbij voorbeelden van gelegenheden waarbij deze te zien zijn:

- Galatenuue (Donkerblauw wollen jas met gesloten rode kraag, donkerblauwe broek, helm en witte handschoenen). Bij opening der Staten- Generaal, diverse erewachten, begrafenissen Koninklijk Huis. (zwart leergoed, kapmes, fluitenbos en galatrom). *(5):



Tamboers en Pijpers en Marinierskapel in gala- tenue tijdens Opening Staten- Generaal. (Foto: AVDD)

- Blauw daags tenue, (zgn.“barathea” met batons, tenue 6) bij diverse overige optredens intern en extern. (wit leergoed).
- Blauw ceremonieel tenue(“barathea” met model onderscheidingstekens), bij erewachten met een gewapende en/ of vaandelwacht, begrafenissen met militair ceremonieel (wit leergoed):
- Taptoetenue (jas van het galatenuue, witte tropenbroek, handschoenen en pet), bij diverse taptoe of andere bijzondere optredens met een wat meer “show” karakter. (wit leergoed).
- Veldtenue (camouflage), bij dagelijkse dienst op kazernes, velddienst en diverse optredens waarbij de overige eenheden ook dit tenue dragen.(bruin leergoed):



Tamboers en Pijper bij intocht “Finex” (Final exercise), de eindoefening van de Mariniersopleiding

- “kaki” (kaki overhemd met korte mouw en kaki broek, zwarte lage schoenen en baret), bij kazernedienst op de Nederlandse Antillen en Aruba. (wit leergoed):



Tamboers en Pijpers erwacht Curacao
Foto: AVDD

- “Toetoe” (witte jas met gesloten kraag, witte broek, witte schoenen, witte sokken en witte pet). Bij ceremonieel in de tropen, vergelijkbaar met het galatenu in Nederland. (wit leergoed).



Hoornblazer op het Nederlandse ereveld
Te Singapore (Foto: AVDD)

- (*5): **Leergoed: het zgn. bokketuig, de koppel met koppelplaat en onklaar anker, slagband voor de tamboers en bandelieren onder de (platte) trom.**
De koppelplaat, gespen en stokkenplaat (houder voor de tromstokken) zijn van messing en worden voor iedere dienst gepoetst met de ouderwetse (maar goede) “brasso koperpoets”.

Tot zover het eerste gedeelte van mijn bijdrage. In de volgende aflevering zal ik ondermeer ingaan op de slagtechniek van de tamboers en de toepassing daarvan in de signalen en (traditionele) muziekmarsen.